

Derleme Makalesi/ Review Article

ULUSLARARASI İLİŞKİLERE RUSYA'NIN GÖZÜYLE BAKMAK

RUSSIA'S PERSPECTIVE ON INTERNATIONAL RELATIONS

Toğrul İSMAYIL * Uğur TATLI **

Geliş Tarihi: 20.06.2017
(Received)

Kabul Tarihi: 01.03.2018
(Accepted)

ÖZ: Uluslararası İlişkiler disiplini, kuruluşu ve gelişimi itibariyle Batı tarzı düşünce sistemiyle ilerlemiştir. Buna rağmen Batı dışı dünyanın da uluslararası ilişkiler üzerine çalışmaları mevcuttur. Bu çalışma tarihte ve günümüzde dünya politikasında önemli bir yere sahip olan Rusya Federasyonu'nun dış politikasını, uluslararası ilişkiler üzerine kavramsallaştırmasını ve eğitim süreçlerini ele alacaktır. Kavramsallaştırma ve eğitim süreçleri kendine has çeşitli farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar Türkiye'de Uluslararası İlişkiler disiplinindeki bakış açısının çeşitlenmesine yardımcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Rusya Federasyonu, Dış Politika, Uluslararası İlişkiler*

ABSTRACT: The International Relations discipline has progressed with Western-style thought system in terms of foundation and development. Nonetheless, the non-Western world still has works on international relations. This study will examine the foreign policy of the Russian Federation, which has an important place in world politics in history and today, the Russian conceptualization of international relations and its educational process. Conceptualization and education processes show various differences from others. These differences will help to diversify the perspective of the International Relations discipline in Turkey.

Key Words: *Russian Federation, Foreign Policy, International Relations*

1. GİRİŞ

Küresel siyaset ve dış meseleler Türk kamuoyunun giderek daha fazla ilgisini çekmektedir. Doğal olarak kitlelere yönelik yayın yapan yapılarda, uluslararası ilişkilere dair günlük haberlerin sayısı artmaktadır. Ancak popüler ilginin ötesinde uluslararası ilişkilerin akademik olarak çalışılması, Türkiye'de göz ardı edilemeyecek yaklaşık elli yıllık bir tarihe sahiptir. Türk Uluslararası İlişkiler düşüncesinde çeşitli eğilimler olsa da, özellikle günümüzde Amerikan ekolünün

* Doç. Dr., Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Ankara, togrul65@hotmail.com

** Araştırma Görevlisi, Yüksek Lisans Öğrencisi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Ankara, ugur.tatli@outlook.com

akademinin genelinde ağırlıklı olarak hüküm sürdüğü iddia edilebilir. Hatta verilen eğitiminde de, uluslararası ilişkilerin bir Amerikan disiplini olduğu da ifade edilmektedir.

Bu durum günümüz küresel siyasetinde egemen olan Birleşik Devletler'in kültürel etkisinin yarattığı doğal bir sonuçtur. Disiplinin tarih anlatımına teorik çerçevesine ve uluslararası hukuk külliyyatına Batı dışı dünyadan çeşitli eleştiriler ve itirazlar gelmektedir (Tsygankov & Tsygankov, New directions in Russian international studies: pluralization, Westernization, and isolationism, 2004:2-3). Çeşitli kültürler, Batı merkezinden kaynaklı uluslararası ilişkiler düşüncesi dışında birtakım anlayışlara sahip olabilmektedir (Acharya & Buzan, 2007:293-296).

Rusya Federasyonu, Sovyetler Birliği ve İmparatorluk geçmişini de göz önünde bulundurarak, farklı bir uluslararası ilişkiler anlayışına sahiptir (Voskressenski, 2017:33-38). Bu makalenin amacı Rusya Federasyonu'nda dış politika ve uluslararası ilişkiler üzerine eğitim şeklini incelemektir. Bu doğrultuda Rus Dış Politika tarihi, Rus dış politikasındaki kavramsallaştırmalara ve akademik eğitim metotlarına yönelik alt bölümler yer alacaktır.

2. RUS DIŞ POLİTİKASINI ANLAMAK

Sovyet sonrası dönemdeki değişiklikleri anlayabilmek için Rusya İmparatorluğu ve Sovyetler Birliği'nin dış politika davranışlarına değinmek yararlı olacaktır. Doğudaki bu büyük komşunun Avrupa için önem kazanması, I. Pyotr dönemindeki reformlar ile başlamıştır. Baltık kıyısında St. Petersburg kentini kuran Pyotr, yaptığı reform çalışmaları ile Rusya'nın Batı Avrupa'daki birtakım teknolojik gelişmelere sahip olmasını sağlamıştır. Aynı şekilde liman kenti kurarak ve denizcilik faaliyetlerini arttırarak, Rus devletinin dünyaya açılmasını ve doğal olarak uluslararası sisteme daha fazla etki edebilmesinin önünü açmaya çalışmıştır (Riasanovsky & Steinberg, 2011:221-251).

İlerleyen dönemde, Rusya İmparatorluğu bazen Slavcılık bazen de Ortodoks korumacılığını araçsal halen getirerek, komşu bölgelere yayılmaya devam etmiştir. Yayılmacılık yoluyla güçlenmeyi seçen devlet; Kafkasya, Finlandiya ve Orta Asya gibi bölgeleri on dokuzuncu yüzyılda kontrolü altına almayı başarmıştır. Bu yüzyılın başlarında, aynı zamanda Rusya İmparatorluğu'nun Avrupa ve Dünya siyasetinden etkin bir güç olarak ortaya çıkmasını sağlayan Napolyon Savaşları yaşandı. Napolyon'un 1812 Moskova seferinde yenilmesi ve Rus ordusunu Paris'e kadar ilerlemesi sonrası savaş sona erdi. Napolyon'un yenilmesinde önemli pay sahibi olan Rusya İmparatorluğu, Avrupa siyasetinin *muhafazakâr jandarması* haline geldi. Rusya bu dönem sonrasında Avrupa'daki milliyetçi isyanların bastırılmasında önemli rol üstlenmiş ve bu yolla Avrupa'nın etkin gücü haline gelmiştir (Riasanovsky & Steinberg, 2011:311-335).

Rusya'nın bu otokratik ve yayılcı davranışları Batı Avrupalı güçlerin zaman içerisinde tepkisini çekmiş ve 1853-1856 Kırım Savaşı sonrasında Rusya'nın Avrupa'daki etkin rolü azaltılmıştır. Avrupa yönünün kapalı olduğunu anlayan Rusya, Orta Asya ve Uzak Doğu yönüne doğru yayılmaya geçmiştir. Aynı zamanda Britanya ile yayılma konusunda rekabeti ele alan *Büyük Oyun* gerçekleşmiştir. Genel Avrupa tarihinden de bilindiği üzere, Almanya'nın güçlenmesi ve tehdit algısı yeni arayışların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı başlamıştır (Riasanovsky & Steinberg, 2011:335-419).

Rusya, tarih boyunca ekonomik anlamda güçlü olamamıştır. Kırım Savaşının kaybı önemli sıkıntılara sebep olmuş ve ancak Alaska'nın satılması gibi önlemler ile ülke toparlanmıştır. Benzer şekilde 1904-5 Japon-Rus savaşının kaybedilmesi, birtakım ekonomik ve sosyal problemlere sebep olmuştur. Birinci Dünya Savaşı gibi uzun süren bir savaşta da, Rus ekonomisi ve toplumu oldukça yıpranmış ve savaşın üçüncü yılında ihtilal gerçekleşmiştir.

Bu olay sonrası Rusya savaştan çekilmiş ve kendi içinde bir savaşa düşmüştür. İç savaşın sonucunda Bolşevik kuvvetler kazanmış ve Sovyetler Birliği kurulmuştur. Bu durum Rus dış politikasında bir yeniliğin doğmasına sebep olmuştur. Daha önce de belirtildiği üzere, I. Pyotr döneminde Avrupalılaştırma ve modernleşme çabaları başlamıştır. Ancak buna rağmen bundan sonraki dönemlerde de Rusya, Avrupa medeniyetine tam olarak dâhil olamamış ve kendine özgü farklılıklarla var olmuştur. Buna ek olarak Bolşevik ideoloji bu yapının üzerine eklenmiştir (Tsygankov & Tsygankov, New directions in Russian international studies: pluralization, Westernization, and isolationism, 2004:5).

Rus farklılığı ve Marksist ideolojinin etkisindeki Sovyet Dış Politikası, başlangıçta kendisini ciddi bir güvenlik açığı içerisinde hissetmiştir. Bu nedenle İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıç yıllarındaki ortamdan yararlanarak, eski Rus İmparatorluğu'nun kaybedilen topraklarını geri alma politikası gütmüştür. Hatta bunun için Nazilerin iktidarındaki Almanya ile anlaşma yapmıştır.

Savaşın bitişi ve Almanya'nın yenilmesi sonrası, Sovyetler Birliği Dünya'daki iki süpergüçten biri olarak ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda Sovyet Orduları, Doğu Avrupa'da yerleşmiş ve burada ideolojik anlamda uyumlu devlet yapılarının oluşmasını sağlamıştır. Zaten bu durum Sovyetler Birliği'nin dünya düzenini tehdit ettiği yönünde algılanarak ve Birleşik Devletler ve Batı Bloku ile Soğuk Savaş koşullarının ortaya çıkmasında etkin rol üstlenmiştir.

Soğuk Savaş yıllarında Sovyetler Birliği, coğrafya koşullarını da göz önünde bulundurarak dünya sathına yayılmaya çalışmıştır. Bu amaçla bazen Marksist ideolojiler desteklenirken bazen de anti-Batı, anti-sömürgeci hareketler desteklemiştir. 1949 sonrası karşılıklı olarak nükleer kapasiteye sahip olunması

dolayısıyla, silah rekabeti kızışmıştır. Nükleer başlık sayısında rekabet, tank, uçak ve gemi sayısında rekabette de görülmüştür. Aynı zamanda istihbarat faaliyetleri ile rekabet ilerletilmiş, spor ve sosyal faaliyet alanları da bu rekabet ortamından etkilenmiştir. Sovyetler Birliği kendisine yakın gördüğü rejimleri askeri, politik ve ekonomik olarak desteklemiş, aynı zamanda kendi bölgesi saydığı Doğu Avrupa ülkelerindeki çatlak sesleri, askeri yöntemlerle susturmuştur. Ancak uyguladığı bu yöntemler, ideolojik ayrılık yaşadığı müttefiki Çin Halk Cumhuriyeti ile arasının daha da açılmasına sebep olmuştur (Riasanovsky & Steinberg, 2011:572-615).

1979 yılında Sovyetler Birliği, Afganistan'ı işgal etmiş, ancak başarılı olamayarak önemli bir politik başarısızlık yaşamıştır. Aynı zamanda ekonomik sıkıntılarının da ortada olması, yeni lider Gorbaçov'u reform arayışına itmiştir. Aynı zamanda dış politikada da, insani değerlerden hareketle *Yeni Düşünce* ve *Ortak Avrupa Evi* kavramları ortaya atılmıştır. Buna göre Sovyetler Birliği, tek taraflı olarak silah rekabeti olarak sonlandırmış ve ülke dışındaki müttefiklerini desteklemeyi bırakmıştır (Sergunin, 2016:69-70). Zaten bu kararlar birlikte Doğu Avrupa'daki sosyalist rejimler çökmüştür. Aynı zamanda içeride yapılan reformlar ve tek parti kontrolünün ortadan kaldırılması da, Sovyetler Birliği'nin üyesi olan 15 devletin bağımsızlığını ilan etmesine yol açmıştır (Riasanovsky & Steinberg, 2011:646-669).

Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası bağımsız olan 15 devletten biri Rusya Federasyonu'dur. Alan, nüfus ve ekonomi anlamında bu devletlerin en güçlüsü durumundaydı. Aynı zamanda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyindeki sandalye de bu devlete devredilmişti. Bu devletin liderliğini Sovyetler Birliği'nin de dağılmasında önemli katkıları olan reformcu Boris Yeltsin üstlenmişti.

Rusya'nın bağımsızlığını izleyen süreçte üç fikir grubu vardı. Bunlar Belarus ve Ukrayna ile işbirliği savunan Slavcılar, Batı ile ilişkilerin geliştirilmesini savunan Atlantikçiler ve eski Sovyet coğrafyacına yönelik planları olan Yeni-Avrasyacılar (Shin, 2009:4).

Yeltsin'in iktidara geldiği dönemde devlet zaten ekonomik, sosyal ve etnik sorunlarla boğuşmaktaydı. Bu nedenle Yeltsin, kendisine dış destek arayışında idi. Gorbaçov'un ortaya attığı Yeni Siyasi Düşünce fikrini *Demokratik Dayanışma Prensibi* adlı ile devam ettirilmeye çalışılmış ve Rusya özellikle 1991-1993 dönemlerinde Batı ile uyumlu bir dış politika izleme yoluna gitmiştir. Aynı zamanda toprak bütünlüğü ve sınır sorunlarının çözülmesi için arayışlar söz konusudur.

Yeltsin'in Batı ile işbirliği çabalarının yeterince sonuç vermemesi ve içeride milliyetçi-muhafazakar grupların güçlenmesi ile, Rus Dış Politikası'nda eski Sovyet coğrafyasına yönelik politikalar da geliştirmiştir. Özellikle bu bölgelerdeki Rusların korunması devletin önemli bir dış politika amacı haline gelmiştir. Aynı

zamanda Sovyet mirası dolayısıyla bu bölgelerle olan bağlantılar da bu politikaya sebep olmuştur (Shin, 2009:6).

1990'lı yılların ikinci yarısı Batı'ya karşı olan güvensizliğin arttığı yıllar olmuştur. NATO'nun Doğu Avrupa ülkelerine üyelik verme girişimleri, Rusya tarafından kendisini kuşatılmaya çalışıldığı şeklinde algılanmıştır. Benzer şekilde 1999 yılında Kosova'ya yapılan "insani müdahale", Rusya'nın toprak bütünlüğü hassasiyeti sebebiyle Batı'ya karşı şüphelerini arttırmıştır.

Batı'ya karşı bu güvensizliğe rağmen, 2000 yılında V.Putin'in iktidara gelmesi sonrası pragmatik bir dış politika izlenmiştir. ABD'nin uluslararası terörizme karşı başlattığı hareket desteklenmiş ve bu sayede Kafkasya'da yapılan operasyonlara karşı destek sağlanmaya çalışılmıştır. Çin, Hindistan ve Brezilya gibi Batı dışı ülkelerle ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır. Aynı dönemde NATO'nu Doğu Avrupa'da planladığı füze kalkanı projesine de karşı çıkmıştır (Riasanovsky & Steinberg, 2011:671-713).

Rusya Federasyonu, yurt dışında yaşayan Rusları koruma bahanesi ile Avrasya bölgesinde çeşitli hareketlerde bulunmuştur. 2008 yılında vatandaşlarına saldırdığı iddiası ile Abhazya ve Güney Osetya'ya müdahale etmiş ve 2014 yılında ise Kırım'ı ilhak etmiştir. Aynı zamanda Moldavya'nın Transdinyester bölgesinde askeri güç bulundurmaktadır. Avrasya Bölgesinde işbirliği arayışları başlatmış, sonunda bunu Avrasya Ekonomik Birliği'ni dönüştürmüştür. Benzer şekilde askeri güvenlik boyutunda ise Kollektif Güvenlik Antlaşması Teşkilatı'nı oluşturmuştur. Çin ile Şangay İşbirliği Örgütü'nün gelişmesine katkı sağlamıştır.

Ortadoğu'da ise İran ile nükleer antlaşma için arabuluculuk girişimlerine katkı sağlamış ve İran'ın NPT(Non-Proliferation Treaty) antlaşma metnine uymasını savunmuştur. Soğuk Savaş dönemi müttefiki Suriye'de iç savaş sırasında rejimi desteklemiş, hatta 2015 yılı Güz döneminde rejim kuvvetlerine hava desteği sağlamıştır.

Sonuç olarak baktığımızda Rusya Federasyonu, Sovyetler Birliği'nin süper güç politikalarını aksine büyük ölçüde bölgesel çapta politikalar geliştirmektedir. Rusya, kendisini bir süper gücün ardılı olarak görse de kapasitesi bu yapının gerisindedir.

3. ULUSLARARASI İLİŞKİLER ÜZERİNE RUS KAVRAMSALLAŞTIRMASI

Sovyetler Birliği'nin dağılması, Rusya toplumunda çeşitli dönüşümlerin yaşanmasını da beraberinde getirdi. Dönüşüm konusunda akademik alanı ele alacak olursak, Sovyet döneminin Marksist bilim anlayışı ortadan kalkmış oldu. Benzer şekilde dış politikayı algılama biçiminde de, ideolojik gözlük ortadan kalktı. Bağımsızlığını kazanan Rusya Federasyonu'nda, uluslararası ilişkiler üzerine

çalışmalar yapılmaya başlandı. Bu bölümde ortaya çıkan bu kuramlar ve entelektüel arka planları üzerinde durulacaktır.

Rus tarihinden temellenerek oluşan entelektüel akımları -farklı sınıflandırmalar da olsa- üç ana başlık altında toplamak mümkündür (Shin, 2009:1-2). Bunlar *Batıcı*, *Devletçi* ve *Medeniyetçi* olarak adlandırılmaktadır. Geçmişten günümüze Rus siyasetini ve dış politikasını şekillendirmede de bu fikirlerin rekabet halinde olduğu söylenebilir (Tsygankov & Tsygankov, Russian Theory of International Relations, 2010:2).

Batıcılar, Batı medeniyetinin en gelişmiş medeniyet olduğu fikrinde yola çıkarak, Rusya'nın da yerinin Batı olduğunu öne sürmektedir. Bu görüşlerinin desteklemek için Rusya'nın Batı uluslarına benzeyen taraflarını ön plana çıkarmaktadırlar. I. Pyotr'un reformları ve Avrupa'ya açtığı pencereye kadar giden Batıcılık, aynı zamanda I. Alexander zamanındaki Avrupa monarşileri ile dayanışma ilkesinden de destek almaktadır. II. Alexander'ın yaptığı anayasal reformlar da, Batıcı görüşün destek aldığı bir diğer noktadır. Sovyet döneminde de Batıcı akım, Avrupa ile uyumu savunmuştur. Gorbaçov'un proleter diktatörlük fikri yerine "Ortak Avrupa Evi" ve "demokratik sosyalizm" anlayışı, bu akımın unsurları arasına girmiştir. Rusya'nın reform sürecindeki özelleştirmeleri ve demokratikleşme çabaları ise, Batıcılar için zaten Avrupalı olan Rus devletinin bu değerleri savunması niteliğindedir (Shin, 2009:4). Andrei Kozyrev'in Dışişleri Bakanlığı dönemindeki eski Sovyet coğrafyasında kopuş ve Batı ile bütünleşme çabaları, bunun doğal bir sonucudur. Batıcılara göre medeni dünyaya, Batı'ya, uyum sağlamak ve onun kurumlarına katılmak Rusya'nın iyiliğindedir (Tsygankov & Tsygankov, Russian Theory of International Relations, 2010:2).

İkinci entelektüel ekol ise *Devletçi* gelenektir. Bu anlayışın temeli Rusya'nın güçlü ve bağımsız bir devlet olarak ayakta kalması hedefinden oluşmuştur. Bu amaç doğrultusunda hareket eden Devletçiler, devletin gücünün artışı ve bu sayede sosyal düzenin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi istemektedirler. Bu grup için öteki varlığı oldukça önemlidir. Aynı zamanda bu öteki dış tehdit anlamına geldiği için, Rusya'nın güvenliğinin sağlanması öncelikli konular arasındadır. Dış tehdit ve güvenlik arayışının kökenleri Moğol istilasına dayanmaktadır. O süreçte yaşananlar Rus psikolojisinde güvensizlik yaratmış ve mutlak bir güvenlik arayışını ortaya çıkarmıştır. Sovyet lideri Stalin dönemindeki baskıcı hareket çoğu ve katı yöntemlerle uygulanan ağır sanayi hamleleri Batı (ve Doğu) karşısındaki güvensizliğin sonucudur. Esasen devletçilerin tamamen Batı karşıtı olduğu söylemek yanlış olur. Aslında önemli bir bölümü Batı'nın kendi varlıklarını kabul etmelerini istemektedir ve bu amaçla askeri-ekonomik olarak gelişerek ciddi bir devlet olduklarını kanıtlamaya çalışmaktadırlar. Devletçileri süreç içerisinde ele alacak olursak, Rus İmparatorluğu döneminde İmparatorun otokratik gücü ve devletin katı merkezîyetçi yapısını ön plana çıkarmaktadırlar. Sosyalist dönemde

ise Komünist Parti(SBKP)'nin toplumu kontrol edici ve öncü yapısının önemine dikkat çekmektedirler. O dönem devletçilere göre bu yapı, siyasi düzenin korunmasını sağlamakta ve “kapitalist” dış tehditlere karşı korunma sağlamaktadır. Dış politikada ise bazıları Batı ile işbirliği önerirken, diğerleri dengeleme yöntemini tercih etmektedir. Litvinov'un dış işleri bakanlığı döneminde ve Kruşçev döneminde, Batı ile işbirliği içinde ortak güvenlik sağlanabileceği düşünülürken; Stalin ve Brejnev Batı'yı esas tehdit olarak değerlendirerek dengeleme yoluna yönelmiştir. Benzer bir ikilem, Rusya Federasyonu'nda da söz konusudur. Dışişleri Bakanı Primakov, Batı dışı dünya ile işbirliğini öncelerken, Putin'in özellikle ilk döneminde Birleşik Devletler; ile ortaklık kurarak güvenlik sağlama çabası söz konusudur (Tsygankov & Tsygankov, Russian Theory of International Relations, 2010:3).

Medeniyetçilik ise üçüncü entelektüel akımdır. Bu akım ise denkleme kültürel etkileri eklemektedir. Medeniyetçiler, Rusya'nın ve sahip olduğu değerlerin temelde Batı'dan farklı olduğunu öne sürmektedirler. Hatta ileri giderek merkezini Rusya'nın oluşturduğu bu “medeniyetin”, bir yayılma amacı olduğunu eklemektedirler. Bu görüşü temellendirmek için, tarihsel arka planda IV. İvan dönemindeki düzenlemeler kullanılmaktadır. O dönemde Moskova devleti, Rus çarlığı adını alarak Rus topraklarını bir araya getirmeye başlamıştır. Aynı zamanda Çarlık ifadesi kullanılarak Roma vurgusu yapılmış ve III. Roma iddiası dile getirilmeye başlanmıştır. Medeniyetçilerin bir bölümü Ortodoksluğu ön planda tutarken, bir dönemde Slavist düşünce etkin olmuştur. Sovyet döneminde ise “çökmüş ve kokuşmuş” Batı medeniyetine karşı, aydın Sovyet Rusya retoriği kullanılmıştır. Sosyalist medeniyetçilerin bir bölümü Batı medeniyetine karşı dünya devrimini öne sürse de, diğer bir grup kısıtlı da olsa işbirliğinin olası olduğunu belirtmiştir. Günümüz Rusya'sında mevcut olan bir diğer medeniyetçi yapı ise Avrasyacılarıdır. Bu grup Rusya'nın Batılı ve Doğulu bir sentez olduğunu ve bu nedenle Avrasya kavramının ön planda yer alması gerektiği savunmaktadırlar (Tsygankov & Tsygankov, Russian Theory of International Relations, 2010:3).

Tablo 1: Rus Dış Politikası Üzerine Fikir Grupları

Felsefi dünya görüşü	Atlantikçi	Gerçekçi	Avrasyacı
Destekleyen gruplar	Batıcı liberaller	Pragmatik devletçiler	Geleneksel milliyetçiler
Politikacıları	Kozyrev/Gorbaçov	Putin/Primakov	Zhuganov/Zhirinovskiy
Dış politika anlayışı	Küreselcilik	Pragmatik/müdafacı uluslararasıcilik	Milliyetçilik
Batı algıları	Batı ile işbirliği	Büyük güç pragmatizm/dengelemesi	Batıdan kopma ve karşı durma
Uluslararası politika algıları	Karşılıklı bağımlılık	Etkileme ve uluslararası saygınlık	Farklılıklar

Kaynak: Shin, B.-S. (2009). Russia's Perspectives on International Politics : A Comparison of Liberalist, Realist and Geopolitical Paradigms. *Acta Slavica Iaponica*(26),s.9.

Bu üç temel gruba ek olarak Sovyet dönemindeki entelektüel yapı hakkında da kısaca bilgilendirme yapılması yararlı olacaktır. Sovyet döneminde üçlü tartışma geri plana itilmiş ve daha çok Marksist ideolojinin etkisiyle Marksist sosyal bilimler anlayışına dönmüştür (Sergunin, 2016:67-69). Resmi ideolojik hegemonya, Batıdan entelektüel kopuşu ve içe kapanmayı tetiklemiştir. Aynı zamanda Marksist ideoloji devletin bel kemiği haline gelerek, statükonun korunması ve muhaliflerin tasfiyesi için bir araç olmuştur (Tsygankov & Tsygankov, Russian Theory of International Relations, 2010:4-5).

Entelektüel temel sağlandıktan sonra, Rusların oluşturduğu uluslararası ilişkiler teorilerine değinmek mümkündür. Öncelikle değinilecek teori *liberalizmdir*. Rus liberal düşünürler arasında çeşitli tartışmalar sürmekte ancak temel anlamda argümanlar Batılı liberal kurama benzemektedir. Bu teorisyenler Francis Fukuyama'nın tarihin sonu tezini destekleyen düşünceleri savunmaktadır. Buna göre Batı menşeli liberal demokrasi ve piyasa ekonomisi ideolojik savaşı kazanmış, geçerli tek fikir haline gelmiştir. Doğal olarak Rusya'da Batılı değerleri kucaklayarak ve gerekirse Birleşik Devletleri tek güç olarak kabul ederek medeniyete geçiş yapmalıdır. Moskova'nın oluşturmaya çalıştığı bölgesel işbirliği modellerine karşı çıkan liberal kuramcılar, tıpkı Gaidar ve Kozyrev gibi, ancak Batı ile birlikte güvenliği sağlanabileceğini öne sürmekteydi. Onlara göre Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası Rusya, Moskova Knezliği döneminde başlayan çekim merkezi olma özelliğini kaybetmiştir. Bu nedenle eski Sovyet coğrafyası ile

entegrasyon çabaları olumsuz olarak değerlendirilmektedir (Tsygankov & Tsygankov, Russian Theory of International Relations, 2010:5-6).

Diğer bir Rus menşeli kuram, ise *Gerçekçilik* veya *Devletçilik*'dir. Bu ekol de Batılı kuramlardan bir miktar yararlanılmıştır, ama esasında tarihi Rus güvensizliği yer almıştır. Tıpkı Batılı meslektaşları gibi Rus realistler de tek kutupluluk, iki kutupluluk, çok kutupluluk ve güvenlik gibi kavramlar üzerinden tartışmalar yürütmektedir. Örneğin Aleksei Bogaturov, Soğuk Savaş sonrası düzeni çoğulcu tek kutupluluk diye tanımlamaktadır. Buna göre uluslararası sistemin merkezi tek kutupludur, ancak kutup bir devlet değil devletler grubundan oluşmaktadır ve Rusya'da bu grubun bir üyesidir. Realistler, liberal kurama yönelik çeşitli eleştirilerde bulunmaktadır. Liberal düşünürlerin iddiası olan evrensel fikirler bu eleştirinin kilit noktasını teşkil etmektedir. Rusya'nın Batılı demokratik değerlere bel bağlanmasının yanlış olduğunu, çünkü bu değerlerin ancak Batı'nın dünya üzerinde hegemonya kurmasına yaradığını söylenmektedir. Bunun yerine realistler Rusya'nın uluslararası alanda kendi konumu güçlendirmeye çalışmasını salık vermektedir. Aynı zamanda bölgesel işbirliği yönünde çaba gösterilmeli ve Batılı veya Batılı olmayan aktörlerle tarafsız şekilde ilişkiler kurulmalıdır.

Tablo-2. Rus Uluslararası İlişkiler Görüşlerinin Temelleri

	Liberal küreselciler	Gerçekçi uluslararasılar	Medeniyetçi jeopolitikçiler
İstikrar(sızlık) kaynakları	Asimetrik tehditler, İnsan hakları ihlalleri, Terörizm, WMD	Hegemonik hırslar, Güç değişimleri, Terörizm, WMD, Geleneksel olmayan tehditler	Batılı/Deniz gücü yayılmacı hedefler Kültürel yayılmacılık
Düzen	Küreselleşme, Batı öncülüğündeki liberal demokratik sistem	Çok kutuplu dünya, Uluslararası işbirliği ve rekabet	Çok/iki kutuplu düzen Medeniyetler arası rekabet
Ana konu	Medeni vs. anti-demokratik ülkeler, Uluslararası örgütler ve STK'lar	Lider ülkeler	Medeniyetler Deniz/Kara gücü
Kimlik	Önde gelen Batılı devletler	Büyük Avrasya Gücü	Karacı Büyük Güç, Belirli medeniyet
Oyun kuralları	Küresel standartlar Farklılıklara rağmen birlik	Karşılıklı anlayış Ulusal çıkarlar	Jeopolitik düşünce Sıfır toplamlı oyun

Kaynak: Shin B.S.(2009).Russia's Perspectives on International Politics:A Comparison of Liberalist, Realist and Geopolitical Paradigms.Acta Slavica Japonica(26)s. 22.

Bölgesel düzende realistler, Rusya'nın bağımsız politikasını ve gücünü koruması gerektiği konusunda tavsiye vermektedirler. Rusya'yı görece bağımsız bir güç merkezi olarak ele alan realistler, çok yönlü bir dış politika tavsiyesinde

bulunmaktadırlar. Örneğin Primakov ve ekibi, Rusya'nın tek taraflı olarak Batı ile yakınlaşmasına karşı çıkmış ve Çin, Hindistan ve İslam Dünyası ile işbirliğinin önemine dikkat çekmiştir. 1997 yılı Ulusal Güvenlik Belgesinde Rusya, Avrupa ve Asya gücü olarak tanımlanmıştır (Tsygankov & Tsygankov, Russian Theory of International Relations, 2010:6-8).

Üçüncü Rus kuramı ise *medeniyetçiliktir*. Bu kuram kültürel imgeleri içerisinde barındırması sebebiyle inşaacı kuramdan birtakım esintilere sahiptir. Samuel Huntington'ın Medeniyetler Çatışması görüşüne benzer olarak, dünyanın çeşitli medeniyet bölgelerinden oluştuğu ve bunlar arasında rekabetin mevcut olduğu iddia edilmektedir. Bu noktada Rusya, otoriter Ortodoks veya Avrasya medeniyetinin merkezinde yer almaktadır. Alexander Dugin'in oluşturduğu Avrasyacı söylemde rekabet; coğrafi etkilerde göz önünde bulundurulunca, A.B.D. ve Britanya'nın deniz güçleri ile Rusya, Almanya, Çin gibi kara güçleri arasındadır. Ancak "dünyanın çeşitli medeniyetlerden oluşması kesinlikle çatışmaya yol açar" diye bir önerme söz konusu değildir. Ancak kültürel çoğulculuğun devamı için Amerika merkezli ekonomik ve siyasi hegemonyanın dengelenmesi gerekir (Tsygankov & Tsygankov, Russian Theory of International Relations, 2010:8-9).

4. RUSYA'DA ULUSLARARASI İLİŞKİLER EĞİTİMİ: DÜNÜ VE BUGÜNÜ

Rusya Federasyonu'ndaki yüksek eğitim kurumlarında yer alan uluslararası ilişkiler müfredatını incelemek için, bu dalın oluştuğu dönemi ve ortaya çıkışı nedenlerini irdelemek gerekmektedir. Sovyetler Birliği döneminde uluslararası ilişkiler eğitiminin ortaya çıkışı, İkinci Dünya Savaşı'nın son yıllarına dek düşmektedir. Büyük Yurtseverlik Savaşı'nı kazanmak üzere olan Sovyet devleti, elde ettiği bu başarının da etkisiyle diplomatik alanda ön plana çıkmıştı. Aynı zamanda yeni kurulan Birleşmiş Milletler düzeninin "büyük abi"lerinden biri olması, Sovyetler Birliği'nin uluslararası ilişkiler ve dünya politikası üzerine eğitilmiş personele ihtiyaç duymasına sebep oldu. Aynı zamanda bu araştırma dalı, savaş sonrası dünya düzeni üzerine politika geliştirilmesine katkı sağlayabilecekti.

Böyle bir ortamda ve şartların gerektirmesi sebebiyle 1943 yılında Moskova Devlet Üniversitesi'ne(MGU) bağlı Uluslararası İlişkiler Fakültesi kuruldu. Bir yıl sonra bu yapı müstakil bir enstitü haline getirilerek, Dışişleri Bakanlığı – Moskova Uluslararası İlişkiler Devlet Enstitüsü(MGIMO) halini aldı. Bu akademinin temel amacı; Sovyet Dışişleri Bakanlığı, Dış Ticaret Bakanlığı, Bilimler Akademisi Enstitüleri ve medya kuruluşlarına personel yetiştirmektir. Esasen bu amaç için MGIMO'ya ek olarak, 1934 yılında kurulmuş olan Dışişleri Bakanlığı Diplomasi Akademisi de mevcuttu (Voskressenski, 2017:11-12). Ancak bu yapının temel amacı halihazırda bir ihtisas sahibi olan kimseleri alıp, dünya politikası konusunda

eğitmekti. MGIMO ise doğrudan uluslararası ilişkiler üzere ihtisas imkanı sunmaktaydı (Lebedeva, 2005:4).

Çoğu devletin aksine Sovyetler Birliği'nin uluslararası ilişkiler eğitimi, siyaset bilimi değil tarihi temel almaktaydı. Resmi ideolojik kısıtlar sebebiyle Siyaset Bilimi akademi içinde geri planda idi. 1960'lı yıllarda disiplindeki gelişmeler sonucu tarihin ağırlığı görece olarak azaldı ve hukuk, iktisat gibi dallarda eklenerek disiplinler arası bir yapı haline geldi. Ancak Sovyet Uluslararası İlişkiler eğitimi disiplinler arası değil, çok disiplinli bir yapı olarak kabul edilmekteydi. Bu modelde tarih temel yapı taşı olmakla birlikte, iktisat ve hukuk da zorunlu dersler arasında yer almaktaydı. Yöntemsel olarak genel uluslararası ilişkiler problemleri üzerine değil de, daha çok temelini tarihten alan bölge/ülke çalışmalarından oluşmaktaydı (Sergunin, 2016:71-72). Bir diğer özellik ise dış politika üzerine çalışan kişi sayısının kısıtlı tutulması ve bu eğitimin yalnızca başkent Moskova'da yapılması idi (Feklyunina, 2010:50). Uluslararası İlişkiler çalışmalarına ek olarak Asya ve Afrika Çalışmaları üzerine kurulan müstakil enstitü ise, bu bölgelere yönelik çalışan Oryantalistler yetiştirmekteydi (Lebedeva, 2005:4-5).

Sovyet Uluslararası İlişkiler eğitiminde ciddi bir sıkıntı ise -ki bu genel olarak Sovyet akademik eğitiminin yapısal bir sorunudur- araştırma ve eğitim bölümleri arasındaki kopukluktur. Sovyetler Birliği'nde akademik araştırma Sovyet Bilimler Akademisi'nde gerçekleştirilmektedir. Ancak bu araştırmacılar çoğu kez eğitimi görev yapmamaktadır. Ayrıca teorik eğitim ile diplomatik pratikler arasında yer alan bir boşluk vardır. Fakat bu MGIMO ve Diploması Akademisinde ders veren tecrübeli diplomatik personel tarafından tamamlanabilmektedir. Buradaki sıkıntı ise eğitimciliğin çok da prestijli bir meslek olmaması sebebiyle çoğu personel ancak emeklilik yaşlarında bu kariyeri tercih etmesidir (Lebedeva, 2005:5).

Eğitim metodolojisi konusunda bir diğer sıkıntı ise, Marksist araştırma metodolojisinden kaynaklanmaktadır. Normal şartlarda Sovyet eğitim sistemi, Marksist-Leninist prensipler doğrultusunda işlemektedir (Sergunin, 2016:71). Ancak Uluslararası İlişkiler disiplini Marksizm ve Neo-Realizm bir arada yer almaktadır. Eğitim bir taraftan proleter enternasyonalizmi analiz konusu yaparken, diğer taraftan da ulusal çıkarları ön plana almaktadır. Kendi içinde çelişen iki hedef üzerine ilerleyen gelenek, devletin süper güç statüsü kazanması ile Neo-Realist boyuta ağırlık vermiş ve ideolojik taraf söylemsel düzeyde kalmıştır (Lebedeva, 2005:5-6).

Sovyetler Birliği'nin uluslararası ilişkiler eğitimini irdeledikten sonra, günümüz eğitim sistemini incelemek mümkün hale gelmiştir. Bu anlamda Birliğin en büyük mirasçısı Rusya Federasyonu'ndaki yapı, yazının devamında yer

alacaktır. 1991 sonrası Rusya Federasyonu'ndaki siyasal ve toplumsal yapıdaki değişimler, uluslararası ilişkiler eğitiminde de etkisini göstermiştir. Tek parti devleti ve onun resmi ideolojisinin kontrolü kaybetmesi kısmi demokratikleşme sürecini de beraberinde getirmiştir (Sergunin, 2016:74). Bunun sonucunda Uluslararası İlişkiler eğitiminin Rusya Federasyonu'nda çeşitli merkezlere yayılması mümkün olmuştur (Feklyunina, 2010:50). 1994 yılında Saint Petersburg Üniversitesi'nde uluslararası ilişkiler üzerine bir fakülte kurulmuştur (Sergunin, 2016:72). Günümüzde Nizhniy Novgorod, Kazan, Yekaterinburg, Vladivostok, Irkutsk, Tomsk, Ryazan, Ivanovo gibi kentlerde de bu eğitim mevcuttur. Toplam olarak çeşitli Rus kentlerinde yaklaşık 40 üniversite uluslararası ilişkiler eğitimi vermekte ve yine bu rakama yakın üniversite ise bölge çalışmalarında faaliyet göstermektedir (Sergunin, 2016:74). Sadece başkent Moskova'da, MGIMO dışında; A.B.D. ve Kanada Enstitüsü'ne bağlı Dünya Politikası Fakültesi, Moskova Devlet Üniversitesi'nde 2003 yılında açılan Dünya Politikası Fakültesi, Rusya Halkların Dostluğu Üniversitesi ve diğer ciddi enstitüler bu alanda eğitim vermektedir. (Lebedeva, 2005:6).

MGIMO ise Rusya'daki uluslararası ilişkiler eğitiminin esas merkezi konumunu devam ettirmekte ve bununla birlikte uluslararası ilişkiler eğitimi veren Rusya Üniversiteler Birliği üyeleri arasında öncü roldedir. MGIMO, lisans programı, uzmanlık programı, yüksek lisans programı ve doktora programına sahiptir. Diğer üniversitelerle karşılaştırıldığında MGIMO çeşitli konulara odaklanmış 4000 civarında uluslararası ilişkiler öğrencisi ile en büyük akademik kuruluştur. Ayrıca MGIMO öncülüğünde Rusya Uluslararası Çalışmalar Birliği (RISA) Aralık 1999'da kurulmuştur (Lebedeva, 2005:6).

Kurumsal boyut dışında içerik anlamında da yeni gelişmeler yaşanmıştır. Öncelikle yayın sayıları önemli ölçüde artmıştır. Batılı uluslararası ilişkiler disiplini olduğu gibi Rus karşılığı da ulus-devlet paradigmasını aşmış ve çok yönlü bir uluslararası ilişkiler disiplini ortaya çıkmıştır. Uluslararası ilişkiler konusundaki analist sayısı artmış aynı zamanda yeni araştırma merkezleri kurulmuştur.

Rusya'daki akademik anlamda 1991 sonrası bir diğer değişim ise siyaset biliminin ortaya çıkışıdır. Ancak *siyaset bilimi ve uluslararası ilişkilerin* ilişkisi, Amerikan ve Avrupa üniversitelerinden farklılığını korumaktadır. 1991 sonrası dahi Rus uluslararası ilişkiler eğitimi, tarih kökenli devletler arası ilişkiler boyutuna odaklanmaya devam etmektedir. Siyaset bilimi bölümü ise felsefe üzerine yoğunlaşmış ve daha çok devletlerin iç politik meseleleri ile seçim gibi konularda faaliyet göstermektedir (Lebedeva, 2005:6-7).

Günümüzde de Rusya'daki uluslararası ilişkiler eğitimi Sovyet geçmişinin izlerini barındırmaya devam etmektedir. Geçmişteki Neo-Realist etki ve ulusal çıkarların tespit edilme çabaları bu ülke disiplininin esas araştırma konularındandır.

Bu nedenle çıkarların tespitinde, jeopolitik yaklaşımlar da bütün Rus uluslararası ilişkiler fakültelerinin müfredatlarında yer almakta ve oldukça önemsenmektedir.

5. SONUÇ

Uluslararası İlişkiler düzeninde Soğuk Savaş sonrası dönemin tek kutuplu bir yapıya sahip olduğu konunun uzmanları tarafından belirtilmektedir. Ancak bu tek süpergücün zayıfladığı ve çok kutupluluğun kaçınılmaz olduğu yönündeki tartışmalar da yapılmaktadır. Rusya Federasyonu da yayınladığı dış politika konseptlerinde (Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, 2013) (Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, 2016), bu çok kutupluluğa geçişe vurgu yapmaktadır. İmparatorluk ve Sovyet mirası da göz önünde bulundurulduğunda, Rusya Federasyonu bu çok kutupluluğa geçişte önemli bir yere sahiptir.

Rusya tarih boyunca hem Batı'ya hem de Doğu'ya yakın olmuştur. Ruslar, her iki bölge ile de bağlantılı ancak aynı zamanda mücadele içinde yer almıştır. Bu durum Rusya'nın kendine has bir çekim merkezi olmasını durumunu ortaya çıkarmıştır. Bu çıkarımı bir kenara not edip, Uluslararası İlişkiler disiplini ele aldığımızda teorik ve yöntemsel tartışmaların söz konusu olduğunu görebiliriz. Disiplinin Batılı kökenine yapılan eleştiriler, Rus Uluslararası İlişkiler eğitiminin de farklılıklarından doğan önemini ortaya koyabilecek ve disiplinin çeşitlenmesine katkı sağlayacaktır. Kısaca değerlendirmek gerekirse, Rus algısı 3 temel entelektüel çevrenin oluşturduğu Batıcı, Devletçi ve Medeniyetçi teoriler üzerinden şekillenmektedir. Rus Uluslararası İlişkiler eğitimi ise gelişen teori kısmının yanında alan/bölge çalışmaları, tarih, ekonomik, hukuk ve jeopolitik ile desteklenen ve giderek gelişmekte olan bir yapıdadır.

Bu bağlamda Uluslararası İlişkiler disiplini Batı dışı bir anlayışla ele almak literatürü zenginleştirecek ve yapılan tartışmalara farklı boyutlar ekleyecektir. Bu nedenlerden dolayı Rusya'nın dış politikasını, uluslararası ilişkiler kavramsallaştırmalarını ve bu disipline yönelik akademik alanlarını işleyiş modelleriyle irdelemek dikkat edilmesi gereken noktalardandır. Bu noktalar aynı zamanda Türk Uluslararası İlişkiler disiplininin de çok yönlü şekilde gelişmesine katkı sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

- Abramova, O. D., & Buyanov, V. S. (2013). *Vneşnyaya Politika Rossii. Teoriya i Praktika*. Moskva: Kniga i Biznes.
- Acharya, A., & Buzan, B. (2007). Why is there no non-Western international relations theory? An introduction. *International Relations of the Asia-Pacific*, 7, 287-312.

- Diplomatic Academy of Russian Foreign Ministry. (2018). *About*. 18 Şubat 2018 tarihinde <https://www.dipacademy.ru/en/about/> adresinden alındı.
- Feklyunina, V. (2010). *National images in international relations: Putin's Russia and the West*. Glasgow: University of Glasgow.
- Felman, D. M. (2005). Mirovnaya Politika: Problemy Stanovleniya v Rossiyskom Politologičeskom Soobşçestve. *Vestn. MGU*(Ser. 12), 114.
- Hosking, G. (2011). *Rusya ve Ruslar: Erken Dönemden 21. Yüzyıla*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Jackson, R., & Sørensen, G. (2013). *Introduction to International Relations Theories and Approaches*. Oxford: Oxford University Press.
- Jackson, W. (2001). The image of Russia in international relations theory. *Havighurst Center Working Papers*.
- Kosova, Yu. (2012). *Mirovaya Politika i Mejdunarodniye Otnoşeniya*. Slb: Liter.
- Lebedeva, M. (2005). IR education in Russia: new dimensions and prospects. *46-th ISA Annual Convention*. Honolulu.
- Lebedeva, M. M. (2003). *Mirovaya Politika*. Moskva.
- Lebedeva, M. M. (2009). *Mirovnaya Politika v XXI v.: Aktory, Protsussiy, Problemy*. Moskva: MGIMO.
- MGIMO. (2018). *History*. 18 Şubat 2018 tarihinde <http://english.mgimo.ru/basic-facts/history> adresinden alındı.
- MGU. (2018). *Faculty of Foreign Languages and Area Studies*. 18 Şubat 2018 tarihinde <https://www.msu.ru/en/info/struct/depts/inostr.html> adresinden alındı.
- MGU. (2018). *Faculty of Political Science*. 18 Şubat 2018 tarihinde <https://www.msu.ru/en/info/struct/depts/polit.html> adresinden alındı.
- MGU. (2018). *Faculty of World Politics*. 18 Şubat 2018 tarihinde <https://www.msu.ru/en/info/struct/depts/fmp.html> adresinden alındı.
- MGU. (2018). *Institute of Asian and African Studies*. 18 Şubat 2018 tarihinde <https://www.msu.ru/en/info/struct/depts/isaa.html> adresinden alındı.
- Riasanovsky, N. V., & Steinberg, M. D. (2011). *Rusya Tarihi*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı. (2013). *Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti*. 18 Şubat 2018 tarihinde http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICk6BZ29/content/id/122186 adresinden alındı.
- Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı. (2016). *Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti*. 18 Şubat 2018 tarihinde http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICk6BZ29/content/id/2542248 adresinden alındı.

- Sergunin, A. (2016). *Explaining Russian Foreign Policy Behavior Theory and Practice*. Stuttgart: ibidem-Verlag.
- Shin, B.-S. (2009). Russia's Perspectives on International Politics : A Comparison of Liberalist, Realist and Geopolitical Paradigms. *Acta Slavica Iaponica*(26), 1-24.
- Torkunov, A. (2014). *Sovremennyye Mejdunarodnyye Otnoşeniya*. Moskva: Aspekt Press.
- Tsygankov, A. P., & Tsygankov, P. A. (2004). New directions in Russian international studies: pluralization, Westernization, and isolationism. *Communist and Post-Communist Studies*, 37(1), 1-17.
- Tsygankov, A. P., & Tsygankov, P. A. (2010). National ideology and IR theory: Three incarnations of the 'Russian idea'. *European Journal of International Relations*, 16: 663, 663-686.
- Tsygankov, A. P., & Tsygankov, P. A. (2010). Russian Theory of International Relations. R. A. Denmark içinde, *International Studies Encyclopedia* (s. 6375-6387). Wiley Blackwell Publishers.
- Tsygankov, P. A. (2005). *Teoriya Mejdunarodnyh Otnoşeniy*. Moskva: Gardariki.
- Vernadsky, G. (2009). *Rusya Tarihi*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Voskressenski, A. D. (2017). *Non-Western Theories of International Relations Conceptualizing World Regional Studies* . Palgrave Macmillan.

